

Det er i år 40 år siden europeiske studenter demonstrerte og innledet et politisert 1970-tall. Det er også 40 år siden egyptiske studenter demonstrerte og innledet en politisk kamp mellom venstresiden og islamistene i studentbevegelsen. Islamistene vant denne kampen og markerte med det islamistenes inntog i Egypt og Midtøsten for øvrig.

Et islamistisk studentopprør?

Truls Hallberg Tønnessen er forsker ved Forsvarets Forskningsinstitutt.

TEKST: Truls Hallberg Tønnessen

DE EUROPEISKE UNIVERSITETENE var på 1960- og 70-tallet preget av politisk aktivisme og sterke studentbevegelser. Mindre kjent er det at det på samme tid også var sterke studentbevegelser i sentrale muslimske land, slik som i Egypt. På 1970-tallet foregikk det en kamp mellom venstreradikale og islamister på universitetene, en kamp islamistene vant. Kampen skulle vise seg å ha viktige implikasjoner for utviklingen i Egypt og i Midtøsten for øvrig. Flere av dagens islamistiske toppfigurer, både blant de ikke-voldelige og voldelige islamistene, fikk sine første erfaringer med aktivisme på de egyptiske universitetene i løpet av 1970-tallet.¹

1970-tallet var en brytningstid i Midtøsten, hvor venstreradikal aktivisme i økende grad måtte konkurrere med en islamistisk aktivisme. Viktige hendelser som den iran-

ske revolusjonen i 1979 og den sovjetiske invasjonen av Afghanistan i 1979 har vært av svært viktig betydning for utviklingen og framveksten av den islamske bevegelsen. I Egypt kom denne brytningstiden særlig fram på de egyptiske universitetene, hvor det var sosialister og kommunister som dominerte studentbevegelsen fram til midten av 1970-tallet. Fra 1975 og utover overtok islamistene studentbevegelsen. Det gjør det naturlig å spørre spørsmålet – hvorfor ble studentbevegelsen islamisert akkurat da?

Indirekte kan dette også kaste lys over islamiseringen av det egyptiske samfunnet generelt. Flere av de mest sentrale studentlederne fra 1970-tallet fikk på 1980-tallet viktige posisjoner i egyptiske fagforeninger. I dag har flere av dem stor innflytelse som ledende personligheter i Det muslimske brorskapet. Brorskapet utgjør i dag den sterkeste opposisjonelle kraft til det sittende regimet.

Spørsmålet kan også kaste lys over en bredere problemstilling; forholdet mellom islamisme og utdanning. I følge stereotypien er islamistene religiøse fanatikere med kun rudimentær utdanning. Når det da viser seg at islamismen særlig tiltrekker seg folk med høyere sekulær utdanning, ofte fra samfunnsbærende profesjoner som leger og ingeniører, blir det klart at stereotypien maskerer de drivkrefter som ligger bak. Paradokset er ikke at islamismen har vokst fram på tross av utbedring av sekulær utdanning, det ligger snarere i at islamismen har vokst fram på grunn av ekspansjon av sekulær utdanning.²

Jeg vil i denne artikkelen argumentere for at en viktig grunn til at studentbevegelsen i Egypt ble islamisert på 1970-tallet var at det da foregikk en kraftig demokrati-

sering av høyere utdanning. Åpningen av høyere utdanning ga mulighet for sosial mobilitet for nye lag av samfunnet som tidligere ikke hadde tilgang på høyere utdanning.

Hvorfor islamisme?

Først vil jeg kort spesifisere hva jeg mener med islamisme. Det finnes mange ulike definisjoner på islamisme. Likeledes finnes det mange ulike grupper som selv kaller seg islamistiske, eller som kan kategoriseres som islamistiske. Som et minste felles multiplum regnes som regel at de ønsker å

*Paradokset er at islamismen har
vokst fram på grunn av ekspansjon
av sekulær utdanning.*

opprette en islamsk stat basert på sharia, og at de har organisert seg og arbeidet aktivt for å nå dette målet.³ Opprettelsen av en islamsk stat basert på sharia fungerer ofte imidlertid mer som en ideell målsetning de higer etter. For mange islamister er det viktigst å jobbe mot dette målet og å vinne så mange mindre seire de kan på veien. En noe videre definisjon av begrepet islamisme kan derfor være at de ønsker å politisere den private religiøsiteten ved å forlange at deres private religiøsitet også skal prege det offentlige samfunn.

Framveksten av islamisme som fenomen i Midtøsten har blitt forklart på ulike måter. Noen har fokusert på de umiddelbare hendelsene som tilrettela for islamismen, slik som Egypts forsmadelige tap for Israel i seksdagerskrigen i 1967.

Tapet førte til ideologisk selvransaking ettersom tapet også på mange måter symboliserte den arabiske sosialismens fallitt. Det var imidlertid venstresiden i egyptisk politikk, og ikke islamistene, som utgjorde den sterkeste utfordreren til regimet i årene etter 1967. Det var venstresiden i den egyptiske studentbevegelsen som sto bak studentopprøret i 1968, som var en reaksjon på tapet i 1967.

Den viktigste konsekvensen av nederlaget i 1967 på lang sikt, var at det ble lettere å kritisere regimet, og at nederlaget forårsaket større ideologisk usikkerhet. Oktoberkrigen i 1973 og oljekrisen som oppsto i kjølvannet av krigen, har også blitt trukket fram som en viktig faktor for framveksten av islamisme på 1970-tallet. Det oljerike og religiøst konservative Saudi-Arabia kunne bruke sin nyvunne rikdom til å spre sin konservative utgave av islam. Vel så viktig for Egypt var det at den egyptiske presidenten Anwar al-Sadat brukte den nyvunne legitimiteten han fikk etter krigen til å åpne for en økonomisk liberalisering av Egypt. Den økonomiske liberaliseringen sammenfalt med en sikkerhetspolitisk vending bort fra Sovjetunionen og mot vestlige land. Sadats kursomlegging kulminerte med inngåelsen av fredsavtalen med erkefienden Israel i 1979 som en følge av Camp David-avtalene i 1978.

Av mer strukturelle forklaringer er det bred enighet om at den klart viktigste årsaken til framveksten av islamismen, både i Egypt og i andre muslimske land, var moderniseringen og de samfunnsmessige endringer dette brakte med seg. En av disse endringene var den kraftige urbaniseringen, som medførte store grupper av innflyttere som kom til storbyene for å finne seg jobb eller for å få seg utdann-

ing. Det var blant disse “bøndene i byen” islamistene fant sitt fremste rekrutteringsgrunnlag. Imidlertid er det uenighet om hvorfor akkurat disse ble tiltrukket av islamisme. Noen har påpekt at de ble fremmedgjorte og marginaliserte og søkte sammen i islamske grupperinger som en slags psykologisk forsvarsmekanisme. I dette perspektivet blir framveksten av islamisme tolket som et tegn på en utviklingskrise som foregikk med Gilles Kepel sine ord i “this profound feeling of malaise”.⁴

Islamisme og utdanning

Det er imidlertid andre forskere som har satt spørsmålsteget ved hvor marginaliserte islamistene var. Den egyptiske sosiologen Saad Eddin Ibrahim fant for eksempel at majoriteten av medlemmene av en egyptisk militant gruppe på 1970-tallet, hadde bakgrunn fra elitestudier som medisin, farmasi og ingeniørstudier. Ibrahim påpeker at deres bakgrunn tilsa at de skulle være forbilder for egyptisk ungdom, og at den eneste måten de skilte seg på var at de tilhørte sin generasjons toppsjikt.⁵ Til tross for at god utdanning og normal familiebakgrunn ikke er noen garanti for å ikke føle seg mistilpasset i en storby, indikerer disse funnene at det ikke er tilstrekkelig å beskrive islamismen som en passiv forsvarsmekanisme. Den egyptiske historikeren Amira el-Azhary Sonbol har hevdet at islamiseringen av Egypt ikke var en negativ reaksjon på moderniseringsprosessene. Snarere bidro moderniseringsprosessene til en sosiokulturell revolusjon hvor den muslimske majoriteten i Egypt steg oppover i det sosiale hierarki og erstattet gradvis den vestligimporterte elitekulturen med sin egen kultur.⁶

Et viktig ledd i denne sosiokulturelle revolusjonen er at muligheten for utdanning ble gitt til alle samfunnslag og ikke kun til eliten, noe som dermed muliggjorde sosial mobilitet. Imidlertid foregikk demokratiseringen av høyere utdanning i Egypt i et forrykkende tempo, særlig i løpet av Anwar al-Sadats presidentperiode på 1970-tallet. Sadats forgjenger, Gamal Abdul Nasser, hadde allerede igangsatt en kraftig ekspansjon av høyere utdanning på 1950- og 60-tallet, men fram til 1970-tallet var det fortsatt den urbane elite som dominerte. Under Sadats presidentperiode foregikk det en kraftig demokratisering av høyere utdanning, noe som resulterte i en eksplosiv økning i studentantallet. I skoleåret 1971-1972 var det registrert 199 074 studenter på lavere grad på de egyptiske universitetene, og i skoleåret 1976-77 hadde dette økt til hele 453 969 studenter.⁷ Dermed gikk de egyptiske universiteter fra å være eliteuniversiteter til være masseuniversiteter.⁸ I tillegg ble det etablert flere universiteter i distriktene, og antallet egyptiske universiteter gikk fra åtte i 1973 til 13 i 1977.⁹ Den kraftige utvidelsen av høyere utdanning medførte at studentmassen i økende grad besto av studenter som kom fra en tradisjonell kulturell bakgrunn. En undersøkelse fra 1979 indikerte at nærmere 40 prosent av den egyptiske studentmassen var den første fra sin familie som tok høyere utdanning.¹⁰

Det var imidlertid ingen automatikk i at representanter for de nye studentgruppene som kom inn på universitetene i løpet av 1970-tallet valgte å bli studentaktivister. Særlig ikke da de utover på 1970-tallet ble møtt med hard undertrykking fra den egyptiske staten. En viktig årsak var at den kraftige ekspansjonen av studenttallet på

ingen måte ble fulgt opp med tilsvarende ekspansjon av undervisningstilbudet eller undervisningsfasilitetene. For eksempel var ingeniørfakultetet ved Universitetet i Kairo kun beregnet for 700 studenter, men i 1977 hadde fakultetet 9000 studenter.¹¹ Økningen i antall studieplasser førte heller ikke til tilsvarende økning i antall arbeidsplasser, og det ble vanskeligere for studentene å få seg relevant jobb etter endte studier til tross for at regimet hadde garantert statsansettelse for alle med høyere utdanning.¹²

Den økonomiske stagnasjonen og den kraftige økningen i antall studenter førte til at det ikke lengre var noe automatikk i at utdanning førte til sosial mobilitet.¹³ Selv om det altså ble lettere for folk fra lavere kår å komme inn på universitetene, var det ikke nødvendigvis lett for dem å takle de problemene den kraftige økningen av studentantallet skapte. Det er naturlig å tro at dette forsterket betydningen av familiebakgrunn, kontaktnettverk og kapital. Dermed ble studenter favorisert i forhold til studenter som var den første i sin familie til å skaffe seg høyere utdanning. Dette blir bekreftet av undersøkelser som har vist at det kun var korrespondanse mellom utdanning og inntekt for de øverste lag av samfunnet.¹⁴ En undersøkelse av arbeidsmarkedet i Egypt på 1970-tallet viste også at personlige kontakter var svært viktig for å skaffe seg en relevant jobb.¹⁵

Som en utdypning til dette vil jeg framheve et trekk ved utdanning som gjør at den bryter med den tradisjonelle samfunnsstrukturen i Midtøsten. En av de viktigste enhetene innenfor den sosiale organiseringen i Midtøsten var og er familien. Slektens plass bestemte langt på vei individets plass i den sosiale strukturen, og

bidro dermed til å opprettholde strukturen. Dette har også preget samfunnets lagdeling, hvor enkelte familier har fullstendig dominert samfunnets toppsjikt. Individets plass i lagdelingen er altså i stor grad avhengig av familiens plass innenfor lagdelingen, og den sosiale plasseringen blir dermed mer eller mindre arvelig. Selv om familien fortsatt har en svært sentral rolle i Midtøsten, har moderniseringen av samfunnet bidratt til å endre familiens betydning for ens posisjon i den sosiale strukturen.

Framfor alt har moderniseringen skapt en stor gruppe som baserer sin samfunnsposisjon på sin tilegnede utdanning, og ikke på sin familiebakgrunn. Denne gruppen har blitt beskrevet med mange navn, slik som "den nye klassen", "den profesjonelle middelklassen", "den lønnede middelklassen". Essensen er at denne gruppen bryter med den tradisjonelle samfunnsstrukturen ved at deres plass innenfor den skyldes deres tilegnede kunnskaper, og ikke deres familiebakgrunn, personlige nettverk eller rikdom. På den andre siden befinner de seg i et samfunn hvor sosial bakgrunn og nettverk fortsatt har sterk betydning for hvordan de utdannede greier å omsette sin utdanning til sosial mobilitet. Den utdannende gruppen opplever at de til tross for sin utdanning stanger mot et samfunn hvor den sosiale bakgrunnen og nettverk teller mye. De har dermed stor egeninteresse i å utfordre den rådende samfunnsstrukturen.¹⁶

Den sosiale bakgrunnen til de mest profilerte islamistiske studentlederne indikerer at de tilhørte de nye samfunnslagene som fikk tilgang på høyere utdanning på 1970-tallet. De hadde hovedsakelig rural bakgrunn, flyttet inn til storbyer som Kairo

for å studere, og studerte elitestudier som ingeniør og medisin. I enkelte tilfeller vet man også at de var den første i sin familie til å få høyere utdanning.

Islamistenes aktivitet på campus

Plassmangelen på universitetene gjorde at det var vanskelig for studentene i det hele tatt å få plass på forelesningene. For de studentene som fikk plass i lokalet kunne det være vanskelig å få med seg hva fore-

Moderniseringen har skapt en stor gruppe som baserer sin posisjon på utdanning, ikke familiebakgrunn.

leseren sa. Ettersom eksamenene besto av å gjenta det foreleseren hadde sagt, var det helt vesentlig å få med seg dette. Foreleserne solgte sine forelesningsnotater og tilbød privattimer for de som kunne betale for det. Det dyreste private kurset skal ha vært et anatomikurs hvor læreren ulovlig måtte skaffe tilveie et nylig begravd lik.¹⁷ Dermed medførte den forverrede materielle situasjonen at den sosiale skjevheten på universitetene ble opprettholdt ved at man kunne kjøpe seg til suksess. Majoriteten av studentene ble frustrert når de opplevde at deres sosiale bakgrunn hindret deres mulighet til å oppnå en god utdanning.

Det var blant denne frustrerte studentmassen den islamske studentbevegelsen fant sitt virkeområde og rekrutteringsgrunnlag. I motsetning til studentgrupperingene på venstresiden, som for det meste diskuterte internasjonale problemer i små

forum, var de islamske studentgrupperingene mer opptatt av å finne praktiske løsninger på studentenes problemer. De engasjerte seg i studentpolitikken og overtok de viktigste studentforeningene. Dermed fikk de en plattform hvor de kunne kombinere ulike velferdsaktiviteter rettet mot trengende studenter med en mulighet for gradvis islamisering av campus. De islamske studentgrupperingene jobbet for å opprette universitetsmoskeer, de inviterte islamske lærde til å holde foredrag, distribuerte islamistisk litteratur på campus og å forsøkte å innføre kjønnssegregering.

En annen viktig grunn til at venstresiden i studentbevegelsen tapte terreng i forhold til islamistene var at venstresiden ble hardt bekjempet av regimet mens styresmaktene innrømmet islamistene en større grad av handlefrihet. Imidlertid er ikke dette hele forklaringen; islamistene fortsatte å dominere utover 1970-tallet til tross for at de da hadde begynt å kritisere det egyptiske regimet og ble hardt undertrykket. Da er det viktigere at islamistene var flinkere enn venstresiden til å rette sine aktiviteter og oppmerksomhet mot de nye studentene fra lavere samfunnslag og mobiliserte dem. De tok tak i studentens problemer, og kom med praktiske løsninger som særlig gagnet de ubemidlede studentene. Det mest direkte tiltaket i så måte var at de ga finansiell støtte til trengende studenter.¹⁸ Andre tiltak var at de kopierte opp pensumlitteraturen og forelesningsnotater og solgte dem til en brøkdel av originalen.

I tillegg hadde mange av islamistenes aktiviteter på universitetene en islamsk overtone, noe som kan ha vært attraktivt for mange av de nye studentene fra en tradisjonell kulturell bakgrunn. For mange av

studentene med rural bakgrunn var islam en mer naturlig referanseramme enn vestlige ideologier som sosialisme og kommunisme, og dermed var det også lettere å mobilisere dem ved hjelp av islam.¹⁹ I tillegg fungerte også islam godt som utgangspunkt for å kritisere de høyere samfunns- lag i Egypt som i mye større grad var orientert mot Vesten enn det befolkningsma- joriteten var.

I Egypt har det eksistert en lang tradi- sjon hvor autentisitetetsbegrepet har blitt brukt som våpen mot overklassen.²⁰ Det at det var viktig å være “kulturelt autentisk”, har tidligere blitt brukt som våpen mot kolonialmaktene. Våpenet har imidlertid også blitt rettet mot den lokale elitens som overtok utviklingsmodeller og ideologier fra sine tidligere koloniherrer. Da islamist- ene kombinerte dette med sin kritikk av samfunnets sosiale skjevhet, fungerte dette som en kraftig tiltrekningskraft på de lag av samfunnet som var på vei inn i dette sam- funnet gjennom utdanning. Samtidig er islam en relativ trygg plattform for å rette kritikk mot det etablerte ved at de benytter seg av den egyptiske kulturarven framfor importere ideologier som sosialisme eller kommunisme.

Hvordan den islamske studentbevegels- en brukte islam som utgangspunkt for å kritisere regimet og høyere samfunns- lag blir illustrert av deres kritikk av egyptisk innenrikspolitik. De kritiserte at noen få hadde samlet store rikdommer, og de krevde at urettmessig oppsamlet kapital ble konfiskert, uansett hvem som eide den. Samtidig som de ønsket å ta fra dem som hadde mye, ønsket de å gi til dem som hadde lite. For å gjøre dette ønsket de å opprette et kontor (*diwan*) for almisser (*zakat*), og å ta *zakat* fra den som var i

stand til å gi det, og gi dem til dem som for- tjente det. For å underbygge dette refererte de til islam, som sier at staten skal garanti- ere for alle borgere.²¹

Islamisme – periferiens revansj?

Gjennom utviklingen av masseutdanning har studenter med tradisjonell bakgrunn fått en stadig større innflytelse på de egypt- iske universitetene, og ikke minst i sam- funnet etter endte studier. Dermed har den kraftige ekspansjonen av høyere utdanning i Egypt bidratt til å danne en generasjon av godt utdannede egyptere som føler seg naturlig hjemme innenfor en islamsk referanseramme. Den gradvise islamiser- ingen av det egyptiske samfunnet må der- for sees i sammenheng med at et bredere lag av befolkningen fikk mulighet til sosial mobilitet og inkludering i sivilsamfunnet gjennom økt tilgang på utdanning.²² Det er ikke dermed sagt at dette er den eneste for- klaringen på framveksten av islamismen, eller at den gjelder til alle tider eller under alle omstendigheter. Artikkelen har vist at det god grunn til å anta at demokratiser- ingen av høyere utdanning i Egypt har vært en viktig faktor i islamiseringen av Egypt.

Det var imidlertid ikke kun universitets- studenter som ble tiltrukket av islamismen i Egypt. Småkjøpmenn ble også tiltrukket og likeledes mange som hadde skaffet seg rikdom i Gulfen, og som hadde blitt påvirk- et av den mer konservative utgaven av islam i Gulfen. Imidlertid ble mange av disse “nyrike” islamistene holdt utenfor de politiske maktsirkler, og det er kanskje her man kan finne noe av islamismens tiltrek- ning.

Eksempler fra andre land indikerer at en av de fremste drivkreftene bak islamismen er at den fungerer som en slags alternativ

eller parallell struktur for befolkningsgrupper som på en eller annen måte føler seg ekskludert fra maktens midte. En studie av islamistenes popularitet i Tyrkia argumenter for at islamistene tiltrakk folk på tvers alle de tradisjonelle "klassene", men at et fellestrekk var at alle tilhørte en perifer del av sin klasse. Blant arbeiderne sto islamismen sterkt blant de som nylig hadde flyttet inn til byene. For den profesjonelle middelklasse sto islamismen sterkest blant dem som hadde en konservativ og "provinsiell" bakgrunn, slik som den også gjorde i Egypt. Når det gjaldt "kapitalistene", sto islamistene sterkt blant de mindre og uavhengige entreprenørene som konkurrerte mot storkapitalen som var mye sterkere knyttet til den sekulære tyrkiske statsstrukturen.²³

Islamismen bør med andre ord forstås som symptomer for endringer i samfunnsstrukturen, og ikke kun som et irrasjonelt opprør mot det moderne. Dette perspektivet bidrar også til å se likheter mellom utviklingstrekk ved den islamske verden og den vestlige verden og dermed til å gjøre den islamske verden litt mindre eksotisk. Uten noen sammenligning for øvrig, er det verdt å merke seg at slik som demokratisering av høyere utdanning i Egypt var viktig for framveksten av en islamsk studentbevegelse, var åpning av høyere utdanning i Europa på 1960- og 1970-tallet viktig for 1968 opprøret og framveksten av en venstreradikal studentbevegelse.

Arven fra 1970-tallet

De islamske studentlederne fra *jil al-sabinat* (70-tallsgenerasjonen) tok med seg viktige erfaringer fra sitt engasjement blant studentene inn i sitt politiske virke på nasjonalt nivå. Ved at de måtte forholde seg

til en studentbevegelse som i utgangspunktet var dominert av venstresiden, utviklet de en slags pragmatisme for politisk aktivitet. Dette kan tydeligst sees i deres strategi med å islamisere etablerte institusjoner, framfor å etablere nye organisasjoner på siden av det etablerte. Til tross for at

Islamiseringen må sees i sammenheng med at et bredere lag av befolkningen fikk oppleve sosial mobilitet.

de mislikte de venstredominerte studentunionene, bestemte de seg for å stille til valg til unionene og på sikt islamisere dem innenfra. Denne praksisen har de islamske studentlederne fortsatt med, både gjennom deres overtagelse av viktige fagforeninger på 1980-tallet, og også gjennom deres deltagelse i det egyptiske parlamentet.

Gjennom deres inntreden i studentunionene fikk de også erfaring med å følge demokratiske spilleregler. De islamske studentene debatterte på 1970-tallet hvorvidt man skulle etablere et politisk parti basert på Islam eller ikke. I utgangspunktet var de i mot politiske partier, men åpnet for å etablere et islamsk parti som skulle konkurrere med andre politiske partier og kjempe for innføring av sharia. Denne debatten var viktig for Det muslimske brorskapets avgjørelse å delta i valget til det egyptiske parlamentet i 1984.

De islamistiske studentlederne følger her sin egen langsiktige strategi for islamiseringen av det egyptiske samfunnet nedenfra gjennom grasrotsarbeid. I 1979 uttalte representanter for de islamske stud-

entgruppene at deres mål var å først skape et islamsk individ, deretter en islamsk familie og til slutt et islamsk samfunn.²⁴ En av de mest sentrale studentlederne på 1970-tallet og en av de viktigste figurene i Det muslimske brorskapet i dag, Isam al-Din al-Ariyan, skrev i 1980 at det var universitetene som utdannet de framtidige lederne av samfunnet.

Derfor var det av avgjørende betydning å få med seg så mange studenter som mulig til det islamistiske prosjektet. Al-Ariyan så islamistenes rolle på universitetene å omvende nok individer til å danne en fortropp for det kommende islamske samfunnet.²⁵ De islamske studentlederne på 1970-tallet var preget av sin tradisjonelle bakgrunn og var målbærere av konservative holdninger ovenfor kvinner og organiseringen av familielivet. I tråd med Koransitatet om å pålegge det gode og forby det onde, forsøkte de å hindre "umoralske aktiviteter" som danseforestillinger, fester og lignende. Deres holdning ovenfor Israel, jødene og den kristne minoriteten i Egypt kan heller ikke sies å være preget av toleranse og pluralisme.

Den islamske studentbevegelsen på 1970-tallet ga imidlertid ikke kun opphav til dagens ledere av den moderate islamismen i Egypt. To av de mest sentrale terrorgruppene i Egypt, al-Gama`a al-Islamiyya og al-Jihad, ble dannet på universitetene i løpet av 1970-tallet. I tillegg var nummer 2 i Al-Qaida-nettverket, Ayman al-Zawahiri, deltager i den egyptiske studentbevegelsen på 70-tallet. Etter al-Gama`a al-Islamiyyas blodige voldskampanje på 1990-tallet har gruppa lagt ned våpnene og tatt et kraftig oppgjør med sin egen fortid og med al-Qaida-nettverket. Denne historien skal ikke fortelles her, men illustrerer hvordan 70-

tallets islamske studentbevegelse fortsatt spiller en svært sentral rolle i dagens islamistiske miljø både i og utenfor Egypt.

• f •

- 1 Denne artikkelen baserer seg i stor grad på forfatterens hovedfagsoppgave «Egyptiske studenter mellom Marx og Muhammad: Framveksten av den islamske studentbevegelsen 1970-81». Oslo: Universitetet i Oslo, 2005.
- 2 Se Cook, Bradley J: «Egyptian Higher Education: Inconsistent Cognitions». Oxford: The University of Oxford, 1999 s.250 og Starret, Gregory: « Putting Islam to Work: Education, Politics and Religious Transformations in Egypt 1960-1999». Berkeley: University of California Press, 1998, s.91 som begge argumenterer for at framveksten av høy sekulær utdanning har fremmet religiøsitetens nivået i det egyptiske samfunnet.
- 3 Utvik, Bjørn Olav: «Independence and Development in the Name of God – The Economic Discourse of Egypt's Islamist Opposition 1984-90», Oslo: University of Oslo, Unipub, 2000, s.17.
- 4 Kepel, Gilles: «Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and Pharaoh». Berkeley: University of California Press, 2003, s.11-12.
- 5 Ibrahim, Saad Eddin: "Anatomy of Egypt's Militant Islamic Groups : Methodological Note and Preliminary Findings" i International Journal of Middle East Studies, vol 12, nr. 4, 1980, s.423-453.
- 6 Sonbol, Amira El-Azhary: «The New Mamluks - Egyptian Society and Modern Feudalism». Syracuse: Syracuse University Press, 2000, s.XX-XXI.
- 7 Sanyal, Bikas C. [et.al]: «University Education and the Labour Market in Egypt». Oxford: Pergamon Press, 1982, s.108.
- 8 Ayubi, Nazih N: «Siayasad al-talim fi Misr (Utdanningspolitikken i Egypt)», 1978. Kairo: Markaz al-dirasat al-siyasiyah wal-istiratijiyya, 1978, s.76-77.
- 9 For eksempel ble det grunnlagt universiteter i Mansura og Tanta i 1972, Zagazig og Minya i 1974, Helwan i 1975, Munufiyya og Suez i 1976.
- 10 Ibrahim, Saad Eddin: "Social Mobility and Income Distribution in Egypt, 1952-1977", i Abdel-Khalek, Gouda og Robert Tignor (red).«The Political Economy of Income Distribution in Egypt». New York: Holmes & Meier, 1982, s.411.
- 11 Waterbury, John: «The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes». Princeton: Princeton University Press, 1983, s.238.
- 12 McDonald, Mary: "Egyptian Education and Development, i Journal of Arab Affairs, vol 5, nr 1, 1986, 59-80.
- 13 Moore, Clement Henry: «Images of Development: Egyptian Engineers in Search of Industry». Cambridge, Mass.: MIT Press, 1980 s.128 og Hansen, Bent & Samir Radwan, «Employment Opportunities and Equity in a Changing

- Economy». Geneva: International Labour Office, 1982, s.128.
- 14 Armbrust, Walter: «Mass Culture and Modernism in Egypt», Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s.133-134.
 - 15 Sanyal 1982 s.24, 161.
 - 16 Bill, James A. og Carl Leiden: «The Middle East – Politics and Power». Boston: Allyn and Bacon, 1974, s.84-86.
 - 17 Kepel 2003 s.136.
 - 18 Badr, Badr Muhammad: «al-Jama`a al-Islamiyya fi jami'at Misr: Haqaiq wa-wathaiq (Den islamske gruppen på de egyptiske universiteter: Sannheter og dokumenter)» 1989, uten distribusjon.
 - 19 Ibrahim 1980 s.448.
 - 20 Armbrust 1996 s.25-27.
 - 21 Kommuniké, det medisinske fakultet Mansura, trykt i al-Dawa nr 7, desember 1976 s.39.
 - 22 Sonbol 2000 s.220.
 - 23 Haldun Gülalp, "Globalization and Political Islam: The Social Bases of Turkey's Welfare Party," i International Middle East Studies, vol.33, nr.3, 2001, s.433-448.
 - 24 Al-Da'wa, februar 1979 nr 33, s.52-53.
 - 25 Al-Da'wa, november 1980 nr 55, s.72-74.